

натуралізації доволі повільні: в 2000 р. отримали громадянство 3,4 тис. осіб, в 2001 р. – 3 тис., в 2002 р. – 4 тис., а в 2003 р. – 3,7 тис. [10]. Одна з основних причин низьких темпів натуралізації – мовні вимоги, небажання нетитульного населення складати іспити з історії країни та Конституції. Вирішення цього питання відкладається на невизначений термін, і скоріше за все процес отримання громадянства затягнеться, як і в Латвії, не на один рік.

Росія ж, у свою чергу, використовує проблему російськомовної меншості в Естонії та Латвії на свою користь, мотивуючи своє втручання у внутрішні справи цих країн порушенням прав людини та утиском російськомовної меншості. Усе це, звісно, не сприяє покращенню відносин між Росією та прибалтійськими країнами, а навпаки, призводить до подальшого погіршення відносин.

Отже, у відносинах країн Балтії з Росією до сьогодні залишилися багато не вирішених проблем, головною з яких є те, що жодна зі сторін ще не готова до конструктивного вирішення питань. Лише Литва знайшла спільну мову з Москвою, хоча залишається проблема Калінінграду. Але це вже інша проблема, що зачіпає інтереси не лише Росії і Литви, а ще й ЄС. Територіальні та націона-

льні питання досі ще остаточно не вирішені ні в Латвії, ні в Естонії, і доволі важко спрогнозувати подальший розвиток подій. Одне зрозуміло точно, що для вирішення проблемних моментів у взаємовідносинах між країнами Балтії та Росії знадобиться багато часу і необхідне бажання протилежних сторін йти на зустріч один одному, яке поки що не простежується в їхніх діях.

1. Воронов К. Балтийская политика России: поиск стратегии // Мировая экономика и междунар. отношения. – 1998. – № 12. 2. Baltic Charter (contained in the appendix to Council on Foreign Relations, U.S. Policy Toward Northeastern Europe). 3. Moshes A. Turn of the Century: Russia Looks at the Baltic Sea Region // UPI Working Papers, 12. – 1998. 4. Walker M. Variable geography: America's mental maps of a Greater Europe // International Affairs. – 2000. – 76/3. 5. Vares P., Zhuryari O. Estonia and Russia, Estonians and Russians: A Dialogue. – Tallinn, 1996. 6. Zaagman R. Conflict Prevention in the Baltic States: The OSCE High Commissioner on National Minorities in Estonia, Latvia and Lithuania. – Flensburg, 1999. 7. <http://newsru.com/russia/1September2005/estonia.html> 8. <http://newsru.com/russia/27June2005/estonia.html> 9. <http://newsru.com/russia/6July2005/estonia.html> 10. <http://www.hrights.ru/text/b9/Chapter10.htm> 11. <http://www.mk.gov.lv/en/policy/bilateral-relations/statement/Declaration> 12. <http://www.psifoundation.ru/publications/2003/05/baltika1.htm> 13. <http://www.sociumas.lt/Rus/Nr9/migrac.asp>

Надійшла до редколегії 23.11.05

Д. Расшивалов, канд. екон. наук

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ СВІТОГОСПОДАРСЬКОЇ РИЗИКОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ТЯГАРІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто методологічні питання ризикологічного змісту процесу глобалізації та ризикогенності глобального економічного розвитку. Аналізуються ризики глобалізації та глобалізація ризиків.

The article dwells on the methodological issues of risk content of globalization and risks of global economic development. It analyses the difference of globalization's risks and the risks of globalization.

Постановка проблеми. На нашу думку, суспільний розвиток можна аналізувати, зокрема, як процес ускладнення методів захисту від різноманітних ризиків. Як зазначав у цьому сенсі І. Пригожин, нобелівський лауреат з фізики та суспільствознавець – ризиколог, імовірнісний характер природних, соціальних і технологічних процесів об'єктивно зумовлює існування ризику, що визначає неоднозначність передбачень, відхилення від очікуваного результату в суспільному житті та неможливість керувати суспільством як жорстко детермінованою системою [23, с. 46].

Здається, що саме можливість поводження зі світовим господарством як із самодостатньою та жорстко детермінованою системою послугувала причиною доктринального прийняття відомих та згодом широко розкритикованих принципів "Вашингтонського консенсусу", що розглядалися необхідними та достатніми для макроекономічної стабілізації країн, так і для їхнього довгострокового розвитку. Згодом саме реалізація цих принципів і поставила питання про "тягарність" глобалізації [28]. Отже, уявляється цікавим розглянути глобалізацію як своєрідний ризиковий феномен.

З методологічного погляду для розуміння ризикогенності глобального економічного розвитку треба звернутись до теоретичного визначення особливостей категорії ризику, але саме з позиції світогосподарської ризикології та процесів глобалізації, що відбуваються у світовій економіці. Відтак вважаємо за доцільне поставити питання про ризикологічний зміст процесу глобалізації.

Дослідженість питання. Сутність глобалізації, її теоретичне підґрунтя рушійні сили і суперечливі результати широко і докладно описано і проаналізовано як у вітчизняній, так і закордонній економічній та суспільствознавчій літературі. Зокрема, досліджуючи ризикологічні аспекти цього процесу, автор спирався на методологі-

чні роботи О. Білоруса, А. Гальчинського, В. Вітлінського, І. Ісаєва, А. Качинського, М. Клапківа, Ю. Пахомова, А. Філіпена, О. Яницького, а також на праці У. Бека, К. Омаї, Н. Лумана, Дж. Стігліца та ін.

Теоретичне з'ясування ризикологічного змісту процесу глобалізації потребує контекстуального звуження аналізу наукового доробку з цього кола питань та звернення до тієї частини методологічних праць, що дають змогу підійти до осмислення глобалізації з позицій світогосподарської ризикології. Проте вважаємо, що наш аналіз відночас потребує й контекстуального розширення та звернення до науково доробку сучасного суспільствознавства та, зокрема, соціології.

Слід звернути увагу, що концептуальні роботи, в яких уперше було поставлено питання про економічні засади глобалізації (К. Омаї) та окреслено соціологічний зміст поняття "суспільство ризику" (У. Бек, А. Гідденс, С. Леш), з'явилися практично одночасно на початку 1990-х рр. [3; 35; 44; 36; 28].

В українській літературі питання суспільства ризику вперше були розглянуті в працях М. Клапківа, а також у методологічних роботах В. Вітлінського та В. Горбуліна і А. Качинського [15; 7; 14; 9]. Зокрема, згадані автори вважають, що суспільство ризику – це постіндустріальна формація індустріального суспільства [9; 14]. На нашу думку, методологічним підґрунтям для розуміння сучасного соціуму як суспільства ризиків може слугувати теорія постіндустріального суспільства як широка соціально-економічна концепція, що не створює суспільну формацію, а пояснює основні закономірності розвитку соціуму на засаді аналізу його технологічного базису.

У роботах, багато з яких уже стали класичними, дослідники постіндустріального суспільства А. Кумарасвами, А. Пенті, Д. Пісмен, Р. Арон, Дж. Гелбрейт, У. Ростю, К. Томіна, А. Турен, Ф. Махлуп, Д. Белл від-

© Д. Расшивалов, 2006

стежували взаємозумовленість науково-технічного і соціального прогресу, пропонуючи модель історичної періодизації, що дозволяє розглядати перспективи цивілізації як постіндустріального суспільства. Останнє, як відомо, характеризується зсувом центру господарської активності від виробництва матеріальних благ до створення послуг і інформації, підвищенням ролі теоретичного знання, зростанням значення політичного фактора в розвитку суспільства і заміщенням взаємодії людини з елементами природного середовища інтерперсональним спілкуванням. Протягом останніх десятиліть теорія постіндустріального суспільства слугує універсальною методологічною засадою більшості досліджень, що ведуться в рамках ліберального напрямку західного суспільствознавства. При цьому слід згадати неодноразово виголошену Д. Беллом думку, що розглянуте ним постіндустріальне суспільство *не є сформованим соціальним організмом*, а являє собою теоретичну абстракцію, що дозволяє осмислити найважливіші тенденції, які виявляються в еволюції розвинених країн [2].

"Суспільство ризику", як зазначав У. Бек, має низку корінних особливостей. Головна з них полягає в тому, що для суспільства ризику є притаманним розподіл загроз різного походження й зумовлених ними ризиків, у той час як для індустріального – розподіл благ. Еволюція індустріального суспільства супроводжувалася появою нових факторів, що покращували життя людині. У суспільстві ризику складається інша ситуація: під час його розвитку з'являється все більше негативних чинників, що нерівномірно розподіляються між членами суспільства. Отже, в індустріальному суспільстві виробляються і розподіляються головним чином позитивні досягнення, а в суспільстві ризику, яке "вростає" в індустріальне, накопичуються й розподіляються між членами негативні наслідки розвитку останнього [36, 3].

Слід зазначити, що економічний та соціологічний ризикологічний дискурс збігається в постановці питання концептуального осмислення суспільного розвитку як принципово ризикогенного, тобто такого, що створює одночасно блага і лиха [31; 13; 3]. Саме таке тлумачення ризикової складової процесу глобалізації й може слугувати ключем до розуміння суперечливості цього процесу. У цьому сенсі Дж. Стігліц влучно зазначає, що сама по собі глобалізація не є добром чи злом [28, с. 41]

Саме ця обставина й спонукала автора поставити метою даної статті з'ясування ризикологічного контексту процесу глобалізації.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, існують два явища, спричинені глобалізацією та які відбуваються на її тлі, – це ризики самого процесу глобалізації як такого та глобалізація ризиків сучасного економічного розвитку.

Ризики самого процесу глобалізації. В економічній літературі найбільш поширеним є тлумачення глобалізації як нового етапу процесу інтернаціоналізації, а також як особливого, сучасного і вищого етапу інтеграції господарського життя. Цю думку підтримують багато дослідників, у тому числі О. Білорус [5; 4], О. Богомолов, В. Коллонтай, А. Некіпелов [10], В. Бірюков, М. Делягін, Р. Нуреев [19], А. Філіпенко [30] та ін.

Особливістю процесу є, зокрема, його об'єктивний характер та суб'єктивно визначена парадигма. Дійсно, з одного боку, глобалізація економіки являє собою закономірний, об'єктивно зумовлений процес руху до єдиної світової економічної цілісності, якісно нову, найбільш високу стадію інтернаціоналізації економічного життя (об'єктивний аспект глобалізації). З іншого боку, глобалізація економіки виступає як форма цілком визначеної економічної політики, здійснюваної провідними країна-

ми світу та їхніми транснаціональними інститутами (корпораціями, банками та світовими фінансовими центрами) у своїх власних інтересах (суб'єктивний аспект глобалізації) [25, с. 4].

Міжнародний валютний фонд визначив (наприкінці 1990-х) глобалізацію як "зростаючу економічну взаємозалежність країн усього світу, що спричинена зростаючим обсягом і розмаїтістю міжнародних торговельних угод і світових потоків капіталу, а також все більш швидкою і широкою дифузєю технологій. Вона надає країнам та політикам нові можливості та кидає нові виклики" [49, с. 45]. Слід звернути увагу на послідовність оцінок фахівців цієї організації, які й сьогодні, у дуже цікавому дослідженні про глобалізацію і національні фінансові системи, визначають її як процес, що генетично зв'язаний з інтернаціоналізацією і емпірично виявляється як інтернаціоналізація. (Так, експерти МВФ відзначають, що глобалізація, виявляється, наприклад, серед іншого, у збільшенні питомої ваги різних іноземних складових у національних макроекономічних індикаторах, частки росту депозитів, деномінованих в іноземній валюті в монетарному показнику M2, або ж зміна співвідношення кількості внутрішніх депозитів до закордонного на користь останніх) [11, с. 37–70].)

Деякі автори (Е. Болдуїн, Ф. Мартін, Х. Кордова, К. Мейснер, М. Бордо) спираються на еволюційний підхід і виділяють при цьому історичні стадії глобалізації [32; 42; 37]. А. Колганов взагалі вважає, що глобалізація – лише на початку свого шляху. При цьому, наприклад, він закликає не оцінювати глобалізованість фінансового ринку лише через багаторазове підвищення рухливості капіталу порівняно з попередніми десятиліттями й привертає увагу до того факту, що 90 % цінних паперів, що котируються на найбільших фондових біржах світу, це є цінні папери національних емітентів. "Фактично, як і раніше, ми маємо справу з національними фінансовими ринками з деякою присутністю міжнародного капіталу. Існує, зрозуміло, і міжнародний ринок товарів і послуг, його теж можна з визначеною часткою умовності назвати глобальним", – зазначає він [1, с. 77]. Найбільш послідовні прихильники еволюційного підходу до глобалізації, наприклад Г. Померанц, виділяють вісім етапів цього процесу, датуючи його початок епохою великих географічних відкриттів і навіть раніше [22], у той час як А. Чумаков розглядає еволюцію усвідомлення глобалізації та пов'язує початок процесу з усвідомленням "загальних зв'язків", що триває з кінця XVIII ст. до початку XX ст. [29, гл. 5].

Слід визнати логічність такого еволюційного підходу. Разом із тим вважаємо, що таке бачення глобалізації приводить до певної міри "вавілонізації" процесу виробництва у формі інтенсифікації трансграничної фінансово-економічної взаємодії економічних агентів. При цьому, на наш погляд, втрачається головне – розуміння глобалізації як якісного стану світового господарства, його сутність як процесу лежить в іншій, порівняно з інтернаціоналізацією, площині. Як аргумент тут варто посылатися на той факт, що, наприклад, на початку XX ст. укрупнено вимірюваний ступінь інтернаціоналізації господарського життя й економічна взаємодія європейських країн була вище нинішньої, що часто трактується як глобальне. Відносна інтенсивність фінансових потоків між європейськими економіками до початку Першої світової війни року досягла рівня, що в даний час ще не перевершений, а торговельний оборот склав близько третини їхнього сукупного валового продукту [41, с. 345]. Зрозуміло, що було неправомірно абсолютизувати значущість цих цифр хоча б тому, що вони

відбивають різну "якість" інтернаціоналізації в різні епохи: відкритість індустріальної економіки і взаємозалежність економік постіндустріальних.

На нашу думку, інтернаціоналізація господарського життя є *необхідною умовою глобалізації*, її "середовищем", без якого глобалізація б не мала необхідних передумов для зародження і "вибухоподібного" розвитку в останній чверті минулого століття. При цьому *достатньою умовою глобалізації* є зміна самого предмета людської праці, яким починають виступати інформація і знання, втілені в технологічні атрибути глобалізації – комп'ютер і породжені ним нові інформаційні технології. Саме ці технології об'єднали розвинену (тобто здатну до глобалізації) частину світу в єдину систему комунікацій, створивши єдиний фінансово-інформаційний простір, що виступає як зовнішній вияв глобалізації.

З іншого боку, в умовах коли економіка, що ґрунтується на знаннях і інформації, не може бути господарською парадигмою розвитку всіх країн світу, а тільки деякої їхньої частини, відбувається встановлення "правил гри", за якими мають економічний сенс грати тільки економічно просунуті країнам, але грати за якими доводиться всім. Тут і відбувається реалізація основного правила глобалізації, відповідно до якого при міжнародному торговельному обміні країни – творці глобалізації перерозподіляють на свою користь велику частину створюваної доданої вартості навіть при зовні справедливих умовах торгівлі.

Зазначені "правила гри" не є імперативними і мають доктринальну природу. Як відомо, їх було сформульовано у вигляді 10 принципів "Вашингтонського консенсусу", задекларованих у 1989 р. на щорічній зустрічі лідерів "великої сімки". Ці принципи реалізувалися в практичній діяльності провідних міжнародних фінансово-економічних організацій – Світового банку, МВФ і СОТ.

"Вашингтонський консенсус" став доктриною глобалізації і в методологічному сенсі являв собою неоліберальний підхід до забезпечення нібито безконфліктного розвитку світової економіки за умов її дерегулювання, лібералізації і приватизації в країнах, що розвиваються, і в країнах з перехідною економікою. Головним аргументом економістів, міжнародних фінансових організацій і урядів було твердження, що недоліки ринку менш пагубні, ніж недоліки господарської діяльності держави. Тому слід відмовлятися від державного втручання в економіку і повернутися до вільного ринку і вільної конкуренції. Останні повинні були автоматично забезпечити найбільш раціональний і ефективний розподіл ресурсів і капіталовкладень. Особливе значення надавалося приватизації державної власності (яка, крім іншого, допоможе виправити положення з бюджетними надходженнями), а пізніше в центрі уваги виявилася питання стабілізації фінансової системи, збалансованості бюджету, зокрема шляхом форсування експорту [16, с. 24–26]. Загально визнано, що в 90-х рр. американська економіка, як ніяка інша, саме через механізми глобалізації "Вашингтонського консенсусу" забезпечила світогосподарську складову своїх безпрецедентних успіхів. Досить сказати, що три американські фінансові конгломерати – "Морган Стенлі", "Мірил Лінч" і "Голдман Сакс" – так чи інакше беруть участь у 4/5 усіх світових фінансових операцій із злиття і поглинання. Більше половини всіх операцій валютних ринків зосереджено в Лондоні, Нью-Йорку і Токіо. Близько половини всієї капіталізації фондових ринків світу припадає на частку 25 великих міст світу [46, с. 77; 38, с. 50].

Однак вплив цієї глобалізації на периферійні країни виявився набагато більш суперечливим. Як відзначає В. Коллонтай, з одного боку, вона форсує анклавну

модернізацію і вестернізацію окремих шарів населення, з іншого боку – стратифікує суспільство і маржиналізує значну частину людства [16, с. 24–26].

Про небезпеку та ризиковість універсалізації парадигми економічних стратегій наголошує Ю. Пахомов, підкреслюючи, що в сучасному світі успіху досягають ті країни, які знайшли оптимальні форми поєднання власної традиційної соціокультурної системи з новітніми продуктивними досягненнями в науково-технологічній сфері. Водночас ті держави, які не критично сприймали рекомендації західних фінансових установ, не адаптуючи їх до своїх, конкретних умов, зазнали краху. Програють ті країни (серед них і Україна), які не ставлять собі за мету трансформувати західний досвід з урахуванням власної цивілізаційної специфіки. Там, де західні принципи економічного життя механічно переносилися на чужорідний ґрунт, де ігнорувалися традиції, результатом ринкових реформ ставала лише деградація [21].

Найпомітніші методологічні праці з питань глобалізації належать перу Дж. Стігліца та Дж. Бхагваті. Дж. Стігліц, колишній головний економіст Всесвітнього банку, лауреат Нобелівської премії, зробив найбільш вагомий внесок до критики глобалізації та методологічного аналізу її ризиків. (Критику глобалізації викладено в його відомій фундаментальній праці "Глобалізація та її тягар" [28]. У згаданій та інших роботах Стігліц запропонував замість "Вашингтонського консенсусу" більш розумні і справедливі принципи "Поствашингтонського консенсусу". "Набір політичних рекомендацій, що входять у "Вашингтонський консенсус", – констатував Стігліц, – не можна вважати ні необхідним, ні достатнім як для макроекономічної стабілізації, так і для довгострокового розвитку. Він здатний... дезорієнтувати, ...і навіть проігнорувати і залишити без відповіді фундаментальні і життєво важливі проблеми".) Науковий доробок цього дослідника широко дискутувався в науковій літературі кінця 1990-х та на початку 2000-х рр. [10; 8].

Безумовно, за останні роки головною подією для методологічного осмислення ризикологічного контексту глобалізації стала книга Дж. Бхагваті "На захист глобалізації" [6]. Сама назва спонукає думати, що цю працю слід віднести до низки робіт під загальною назвою "антистігліц", тобто спрямованих на спростування головної ідеї Дж. Стігліца про "тягарність" глобалізації для країн, що не належать до групи "золотого мільярду". Проте Дж. Бхагваті доволі переконливо показує, що глобалізація може позитивно впливати на країни, що розвиваються, принаймні у двох аспектах.

По-перше, і це є одним із головних тез автора, глобалізація не породжує бідність, а сприяє її подоланню. Включення бідних країн у міжнародний поділ праці збільшує потребу в праці низькокваліфікованих робітників, що складають більшість населення бідних країн і... таким чином, свобода торгівлі забезпечує такий тип економічного росту, що збільшує попит у некваліфікованій праці і дозволяє більш ефективно боротися з убогістю" [6, с. 76]. Дж. Бхагваті підкреслює, що "за три останні десятиліття Африка й Азія помінялися ролями. У 1970-ті рр. на них припадало 11 і 76 % світової убогості відповідно. А к 1998 р. в Африці виявилось 66 % усіх бідняків світу, частка ж Азії знизилася до 15 %" [6, с. 89]. Це приводить автора до висновку, що причина такої зміни – у високих темпах розвитку азійських країн, забезпечених, у свою чергу, відкритістю їхніх економік. Тому, стверджує Дж. Бхагваті, "немає основ стверджувати, начебто глобалізація привела до росту убогості в країнах, що розвиваються, і глобальної нерівності. Факти говорять саме про зворотне" [6, с. 91].

По-друге, наслідком господарського прогресу й економічної відкритості виявляються розвиток демократичних процесів і зміцнення законності. З одного боку, економічний ріст зміцнює позиції середнього класу, що не бажає підкорятися волі правлячої бюрократії, що і стає основою для розвитку демократичного процесу (досвід Чилі, Бразилії) [6, с. 126]. З іншого боку, глобалізація об'єктивно обмежує волюнтаристичні дії національних урядів, тому що "країни змушені виявляти розсудливість і обачність при прийнятті рішень" у ситуації, коли "дії однієї держави мають наслідки для інших країн і викликають їхню відповідну реакцію" [6, с. 124–125]. Ця обставина змушує владу строго дотримуватись законів як щодо іноземних інвесторів, так і власних громадян.

Безумовно, наведені факти свідчать про позитивну складову процесу глобалізації. До цього можна додати, що, зокрема, завдяки відкритості економіки Індія спромоглася посісти провідне місце у світі в царині розробки програмних продуктів. Проте залишається головне питання щодо оцінки глобалізації: чи є відкритість економік єдиною та головною ознакою позитивності цього процесу. На нашу думку – ні. Хоча б тому, що в умовах асиметричної інформації про світові ринки країни по-різному можуть скористатись позитивним потенціалом глобалізації. І в цьому виявляється її ризикогенність.

У методологічному плані слід заперечити твердження про те, що *об'єктами глобалізації* виступають різні сфери життя національних держав (а самі держави відповідно – суб'єктами), які з огляду на свої особливості з різною швидкістю і ступенем інтенсивності долучаються до процесів глобалізації: інформаційна, фінансова, культурна сфери – швидше; виробнича, правова, політична – повільніше [12, с. 15].

З нашого погляду, некоректно вважати суб'єктами глобалізації всі країни, на тій простій підставі, що вони через процес інтернаціоналізації і зростаючу міжнародну мобільність факторів виробництва збільшують свої експортні-імпортні квоти у ВВП (відкритість економіки) і в такий спосіб нібито долучаються до глобалізації як її суб'єкти.

Дійсними суб'єктами глобалізації є найбільш розвинені в економічному плані господарські агенти різних країн, залучені в процес глобалізації як активні гравці (у літературі їх влучно називають "globalization-makers"), які визначають правила глобальної економічної взаємодії. Ці економічні агенти в сукупності можуть формувати економічно розвинені території, (в економічній літературі – "вузли глобалізації", від англ. node, hub – вузол) і можуть бути суб'єктами, а не об'єктами глобалізації. Саме по лінії взаємодії цих суб'єктів у сучасних умовах відбувається реалізація глобалізації, і саме тому ці вузли глобалізації стали предметом пильного вивчення для нового напрямку в закордонній економічній науці [39]. І в цьому плані ми поділяємо оригінальний погляд В. Сергєєва, який вважає, що відправним пунктом глобалізації виступає господарсько-просторова фрагментація світу на території двох типів. Один тип – глобалізовані території. Їх дуже мало, вони невеликого розміру і являють собою дійсно єдиний економічний комплекс. Це території великих міських агломерацій. Але не просто великих міських агломерацій, а тільки тих, де зосереджені найбільш просунуті соціальні, економічні і наукові інститути. Глобалізовані території – це транспортні вузли, в яких одночасно існують великі банки, провідні університети, високотехнологічна промисловість, розвинена міська інфраструктура [24]. Чим більше в країні таких вузлів глобалізації, тим сильніше й ефективніше вона залучена до глобалізації. У такий спосіб відбува-

ється відокремлення і навіть "сегрегація" світового співтовариства на тих, хто сьогодні може будувати економіку, основу на знаннях від всіх інших країн, що будують свої господарства, ґрунтуючись на фізичному капіталі.

У цьому зв'язку О. Білорус справедливо відзначає, що "...в умовах інформаційної економіки вартість здатна породжувати надвартість, як в умовах індустріальної економіки капітал породжує капітал" [4, с. 181]. У створенні цієї надвартості беруть участь фактори виробництва всіх країн, залучених інтернаціоналізацією виробництва в міжнародний обмін, однак перерозподіляється надвартість тільки на користь тих економічних агентів, що здатні реалізовувати переваги економіки, яка ґрунтується на знаннях.

На Десятій сесії Конференції ЮНКТАД (Банкок, Таїланд, 2000) світовим співтовариством було визнано, що глобалізація і взаємозалежність створюють нові можливості для росту світової економіки і розвитку [33, с. 1]. Разом із тим була висловлена стурбованість, що глобалізація створює також ризики асиметрії і незбалансованості у світовій економіці та маргіналізації країн, що розвиваються. (За рішенням Десятої сесії Конференції ЮНКТАД у 2002 на базі Міжнародної організації праці в Женеві була заснована Всесвітня комісія із соціального виміру глобалізації, що на початку 2004 за підсумками своєї роботи представила відповідну доповідь і низку рекомендацій. Основний висновок доповіді: в даний час перед світом постає необхідність надати глобалізації новий характер [26].)

На наш погляд, при вивченні ризикогенності глобалізації необхідною є її оцінка з огляду на принципи так званого стійкого розвитку. На тлі безуспішних спроб держав, що розвиваються, вирішити свої насущні соціально-економічні проблеми західний науковий дискурс в економічному рості став розрізняти не тільки кількісні параметри, але й якісні характеристики. Економічний розвиток, таким чином, поділявся на стійкий (sustainable) або нестійкий (unsustainable). З'єднання понять привело до появи принципово нової концепції стійкого розвитку (sustainable development). Акцент переносився з кількісних параметрів на якісні, на створення гідних умов життя для всіх – у згоді з природою і не на шкоду майбутнім поколінням. Принцип стійкого розвитку отримав підтримку міжнародного співтовариства. На Другій конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992) він був покладений в основу рамкової програми дій на тривалу перспективу – "Порядку денного на ХХІ століття", що мала переважну екологічну спрямованість.

Примітно, що приблизно в цей же період провідними країнами Заходу були задекларовані принципи економічного розвитку, а в англійський дослідник Дж. Грей назвав "Вашингтонським консенсусом", – принципами, що захочували глобальний вільний рух капіталів, товарів і послуг, незважаючи на розбіжності в культурних традиціях і соціально-політичних умовах різних країн. Незабаром на конференції ГАТТ у Марракеші саме принцип свободи торгівлі був проголошений головним інструментом розвитку, а в 1995 р. місце ГАТТ зайняла Світова організація торгівлі, якій було делеговано вирішення задач щодо лібералізації ринків і прискореної інтеграції національних економік в єдиний глобальний ринок через усунення національних торговельних бар'єрів.

У такий спосіб ідея стійкого розвитку була відтиснута на задній план. До 2002 р. "Порядок денний – ХХІ" підписали 73 держави, а ратифікували лише 33. Як відомо, головним змістом десятиліття після Ріо став процес неоліберальної економічної глобалізації.

У Декларації тисячоріччя, прийнятій Генеральною асамблеєю ООН у вересні 2000 р. (саміт тисячоріччя), світові лідери знову заявили про підтримку принципу стійкого розвитку, про необхідність змінити в інтересах майбутнього "нестійку (unsustainable) моделі виробництва і споживання" та висловили занепокоєність перешкодами для країни, що розвиваються, у справі мобілізації ресурсів для фінансування програм стійкого розвитку. Сформульовані в декларації тисячоріччя "Цілі розвитку" (Millennium Development Goals) конкретні: до 2015 р. скоротити вдвічі кількість людей, чий доходи становлять менше 1 дол на день, а також тих, хто страждає від голоду і не має доступу до безпечної питної води; до 2020 р. забезпечити істотне поліпшення життя як мінімум 100 млн мешканців [48].

Концептуально без змін світове співтовариство визнає на представницьких форумах останнього десятиліття (від Ріо до Йоганнесбургу) суперечливість глобалізації. Ідеться, зокрема, про рішення Десятої сесії Конференції ЮНКТАД, де було констатовано, що глобалізація і взаємозалежність створюють нові можливості для росту світової економіки і розвитку та водночас – ризики асиметрії і незбалансованості та маргіналізації країн, що розвиваються [33].

На Міжнародній конференції з фінансування розвитку (Монтеррей, Мексика, 2002) було прийнято "Монтеррейський консенсус". На конференції, зокрема, країнам, що розвиваються, давалися рекомендації щодо шляхів мобілізації ресурсів для розвитку. Так, генеральний директор СОТ М. Мур наголосив із посиленням на розрахунки інституту Тинбергера, що одним із головних інструментів мобілізації ресурсів є лібералізація торгівлі, через яку бідні країни можуть щорічно отримувати близько 150 млрд дол США. Це, зокрема, втричі більше того, що потрібно витратити на досягнення цілей Декларації тисячоліття про подолання бідності до 2015 р. Крім того, за оцінками Світового банку, зняття всіх торговельних бар'єрів може збільшити глобальний дохід на 2,8 трл дол США [45, с. 89].

Узагалі саміт в Йоганнесбурзі, за оцінками фахівців, став зворотним кроком порівняно з Ріо.

Саміт, по суті, обмежився формальним підтвердженням раніше заявлених цілей і зобов'язань у сфері політики розвитку. Консенсус щодо головних напрямків їхньої реалізації в майбутні роки зафіксований у загальних словах. Ключове з погляду збереження біосферної стійкості положення про зміну "хитливих" (марнотратних, антиекологічних) способів виробництва і споживання звелось до набору благих побажань. Убогість результатів саміту особливо очевидна на тлі змістовних ідей і пропозицій, представлених на його розгляд багатьма відомими дослідницькими центрами і громадськими організаціями [47].

Певну надію на зміну вектора взаємин розвинених країн і країн, що розвиваються, вселила ідея "Глобальної угоди" (Global Deal), що виникла в період підготовки до саміту в Йоганнесбурзі. Офіційне її обговорення відбулося в Гетеборзі в червні 2001 р. на засіданні Європейської ради з ініціативи Європейської коаліції "РІО+10". Було вирішено підтримати висування "всесвітньої угоди" про співробітництво між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, в рамках так званої Тристоронньої програми дій на 2002–2007 роки (A Tripartite Programme of Action 2002–2007). Причому, на думку ініціаторів угоди, її б мали підписати не тільки керівники країн, а також топ-менеджери великих компаній та представники профспілоку, неурядових та громадських організацій. "Всесвітня угода" мала на меті забезпечити країнам, що розвиваються, доступ до ринків, звільнення

від боргів, розширення їм допомоги, а також передачу технологій для стійкого розвитку. У випадку її підписання розвинені країни брали на себе зобов'язання сприяти тому, щоб економічний ріст не супроводжувався деградацією навколишнього середовища [40].

"Глобальна угода" не отримала підтримки на саміті в Йоганнесбурзі, можливо тому, що виявилася занадто сміливою та конкретною. Слід зауважити, що ідея "Глобальної угоди" перегукується з успішно втілюваною ініціативою Генерального Секретаря ООН Кофї Аннана, яка отримала назву "Всесвітній пакт" ("Global Compact") і має на меті поставити вирішення проблем розвитку на широку суспільну платформу. ("Всесвітній пакт" з ініціативою якого в 2000 виступив Генеральний секретар ООН, спрямований на об'єднання підприємств і органів Організації Об'єднаних Націй, представників світу праці і громадських організацій навколо десяти загальних принципів, що стосуються прав людини, трудових норм і навколишнього середовища. Спираючись на можливості, що відкриваються завдяки спільним діям, "Всесвітній пакт" націлений на те, щоб сприяти підвищенню цивільної відповідальності підприємств і участі представників ділового кілу у пошуку вирішення проблем, що виникають в умовах глобалізації. Шостий принцип пакту стосується, зокрема, ліквідації дискримінації у сфері зайнятості і професійної підготовки. Наразі до пакту приєдналися 2400 компаній різних країн [51].)

Безумовно, було б некоректно трактувати глобалізацію як однозначно позитивний чи негативний феномен. Пороте очевидно, що найбільшим ризиком глобалізації є її хибна керованість в інституціональному розумінні. Один із найавторитетніших дослідників глобальних проблем академік Н. Мойсеєв відзначав, що кінець століття підвів людство до межі, за якою воно стає єдиним організмом. Жодна держава самостійно не зможе забезпечити власну стабільність. Однак у цього організму поки ще немає інституту, що формує загальне розуміння ситуації і найголовніше – загальну волю, інституту, здатного направити зусилля людей на досягнення цієї загальної мети. Люди ще не усвідомлюють, що відбувається, і живуть у путях власного локального егоїзму, як це було в часи палеоліту [20, с. 26–27].

Глобалізація ризиків економічного розвитку, на нашу думку, має два виміри – кількісний та якісний. Перший пов'язаний із ростом масштабів матеріальних втрат, відшкодування яких потребує наднаціональної мобілізації ресурсів, а другий зважає на продукування принципово нових ризиків.

З огляду на масштабність потенційних втрат суспільства сучасна ризикологія обґрунтовано намагається не тільки визначити кількісні параметри ризиків, а й з'ясувати *якісні параметри цього виміру*. У цьому плані німецький ризиколог Н. Луман пропонує для оцінки *ступеня ризику* використовувати поняття "порога катастрофи", що відбиває готовність носія ризику (індивіда, соціальної групи, корпорації, країни, групи країн) сприймати визначені ситуації як припустимо небезпечні або, навпаки, вважати їх загарично небезпечними [18, с. 136]. На нашу думку, це відбиває ситуацію, що в сучасних умовах фактично йдеться про перехід до управління ризиком на катастрофічному рівні, що вже потребує управлінських рішень не окремого господарського суб'єкта, а рішень макроекономічних та національних.

Не випадково, що саме із посиленням на глобальність економічних процесів та їхніх наслідків Програма розвитку ООН почала розробку індексу ризику катастроф (Disaster Risk Index – DRI) для кращого розуміння

взаємозв'язку між розвитком і ризиком катастроф у мовах глобалізації.

Результати проекту DRI, представлені в спеціальній доповіді, дають можливість виміряти і порівняти відносні рівні схильності до небезпеки, вразливості і ризику для різних країн і визначити показники уразливості. Визначено чотири типи стихійних лих (землетрус, тропічний циклон, повінь і посуха), на які припадає 94 % смертельних випадків від природних катастроф. Для кожного типу стихійних лих розрахована кількість жителів, що піддаються його дії, і відносна уразливість країн [27].

Проведення такого дослідження було спричинено розумінням, що глобалізація і ріст взаємозалежності у світовому співтоваристві означає, що катастрофічні події, які відбуваються в одному місці, потенційно можуть впливати на життя і державну політику у віддалених регіонах. У той же час глобалізація також сприяє формуванню нових економічних відносин на місцевому рівні і відповідно географії ризику. З огляду на це рішення, що породжують такі умови (наприклад, угоди про вільну торгівлю), мають прийматись на міжнародному рівні на підставі докладного ризикогенного аналізу територій, що потенційно підпадають під дію цих умов.

На нашу думку, з огляду на нову якість, є три вияви глобалізації ризиків, в яких втілюється суть її ризикогенності. По-перше, це ризик фізичного існування соціуму в умовах глобальної ядерної взаємозалежності країн світу (знов таки асиметричної). Уперше цьому ризику було якісно надано глобальний вимір у відомому антиядерному маніфесті А. Ейнштейна та Б. Рассела 1955 р. та згодом кількісно зважено академіком Н. Мойсеевим через побудову універсальної моделі процесів у неживій і живій природі і в суспільстві, зокрема моделі глобальної зміни клімату та "ядерної зими". Фактично це були перші спроби описати ризики епохи майбутньої глобалізації [17].

По-друге, ризик глобального інформаційного простору – технічний прогрес привів до зміни комунікаційних можливостей людини і суспільства в просторі і часі, що в свою чергу створило новий "ризиковий простір" та перетворило інформаційну мережу не тільки на новітній фактор виробництва, а й на джерело глобального ризику, який потребує величезних коштів на управління та поводження. Достатньо згадати, що, наприклад, для вирішення так званої проблеми зміни дат у комп'ютерних системах з настанням 2000 р., за оцінками спеціально створеного урядового органу сенату США, у всьому світі було витрачено близько 500 млрд дол і тільки у США – 100 млрд. Велику роль у цій справі, до речі, відіграли ТНК, які через свою глобальну присутність спонукали недостатньо активні країни реалізовувати превентивні заходи [50, с. 11–12]. Як тут не згадати про аргументи Дж. Бхагваті на захист глобалізації [6].

По-третє, як зазначалось, "якісною" складовою глобалізації ризиків є поява нових ризиків та набуття "традиційними" ризиками глобального. Головними рисами згаданого вище суспільства ризику є поява стратегічних ризиків нового типу [9].

У цьому плані І. Ісаєв справедливо помітив, що багато в чому сучасну реальність можна інтерпретувати як виробництво ризиків, здійснюване в усіх основних сферах життя суспільства. В умовах глобалізації, зокрема, відбувається:

- універсалізація ризику, тобто можливість глобальних катаклізмів, що загрожують усім, наприклад ядерна війна;
- глобалізація ризику, що набуває надзвичайного розмаху і торкається великої маси людей (фінансові ризики, військові конфлікти);

– інституалізація ризиків, тобто поява організацій, що розглядають їх як принцип власних дій (наприклад, ринки інвестицій, біржі, ф'ючерсна торгівля тощо);

– виникнення або посилення ризику в результаті ненавмисного побічного ефекту або ефекту бумеранга (екологічні кризи) [23, с. 19].

Висновки. Глобалізація як об'єктивний процес відрізняється ризикогенністю і невизначеністю. Наслідки глобалізації для багатьох країн світу, а саме – концентрація економічної влади, вихідна глобальна нерівність у виробництві і розподілі доходів – свідчать про те, що в існуючій формі сам процес глобалізації є ризикогенним і не є стійким. У цьому – головна риса глобального "суспільства ризику". Таким чином, на нашу думку, глобалізація в її сучасному стані слід визначити як процес глобального розвитку соціуму на підставі асиметричної інформації про самого себе.

Головна особливість ризикогенності глобалізації – це взаємодія і, як результат, посилення руйнівних наслідків ризиків глобалізації та глобалізації традиційних ризиків (ризиків природних катастроф), що ми називаємо "ризикогенним резонансом" глобалізації. Глобалізація ризиків призводить до зниження порога катастрофи, тобто до зниження масштабу прийнятних для суспільства матеріальних втрат.

1. Антиглобализм или альтернативная глобализация // Свободная мысль – XXI. – 2005. – № 8. 2. Антипина О., Иноземцев В. Постиндустриального общества теория // Политическая энциклопедия: В 2-х т. / Под ред. Г.Ю. Семигина. – М., 1999. – Т. 2. 3. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / Пер. с нем. – М., 2001. 4. Білорус О., Лук'яненко Д. и др. Глобальные трансформации и стратегии развития: Монография. – К., 2000. 5. Білорус О. Економічна система глобалізму: Монографія. – К., 2003. 6. Бхагваті Дж. В защиту глобализации. – М., 2005. – XL. 7. Вітлінський В., Великоіваненко Г. Ризикологія в економіці: Монографія. – К., 2004. 8. Герст П., Томпсон Г. Сумніви в глобалізації. – К., 2002. 9. Горбулін В., Качинський А. Стратегічні ризики – нова парадигма стратегії національної безпеки України // Стратегічна панорама. – 2005. – № 1. 10. Горбачев М. и др. Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития. – М., 2003. 11. Глобализация и национальные финансовые системы / Под ред. Дж. Хансона, П. Хонохана, Дж. Маджони; Пер. с англ. – М., 2005. 12. Иншакова Е. Глобализация и мегарегиональная интеграция как объективные тенденции хозяйственной эволюции // Финансы и кредит. – 2005. – № 11. 13. Исаев И. "Общество риска" в условиях глобализации // Социс. – 2001. – № 12. 14. Качинський А. Развитие проблемы ризику в Україні: теорія і практика // Стратегічна панорама. – 2002. – № 4. 15. Кляпків М. Страхування фінансових ризиків. – Тернопіль, 2002. 16. Коллонтай В. Эволюция западных концепций глобализации (статья первая) // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2002. – № 1. 17. Лебедев М. Философско-политическое осмысление мафifestа Рассела-Эйнштейн в трудах академика М.А.Маркова // Экономическая и философская газета. – 2005. – 27 сент. 18. Луман Н. Риск, неопределенность, случайность // Thesis. – 1994. – № 5. 19. Мегатренды мирового развития / Отв. ред. М.В. Ильин, В.Л. Иноземцев; Центр исследования постиндустриального общества. – М., 2001. 20. Моисеев Н. Экологический социализм. – М., 1998. 21. Пахомов Ю. Глобальні регулятори конкурентності економічних систем // Глобалізація і безпека розвитку / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін. – К., 2001. – С. 481. 22. Померанц Г. Стадії глобалізації // www.igri.ru 23. Пригожин И. Философия нестабильности // Вопр. философии. – 1991. – № 6. 24. Сергеев В. Экономические центры силы на пороге XXI века // www.rami.ru/publications/74. 25. Смитиенко Б. Глобализация в оценках западных экономистов // Финансы и кредит – 2005. – № 11. 26. Справедливая глобализация: создание возможностей для всех. Доклад Всемирной комиссии по социальным аспектам глобализации 2004 // www.ilo.org/wcsqgd. 27. Снижение риска катастроф: задача развития. Глобальный доклад 2004. ПРООН. Бюро по предотвращению кризисов и восстановлению // www.unep.org/bcp/risred/rdr.htm. United Nations, New York, A/CONF.198/11. 28. Стиглиц Дж. Глобалізація та її тягар: Пер. з англ. – К., 2003. 29. Чумаков А. Глобализация: контуры целостного мира. – М., 2005. 30. Филпенко А. Экономическое развитие. Цивилизационный поход. – М., 2001. 31. Яницкий О. Россия как общество риска: методология анализа и контуры концепции // Обществ. науки и современность. – 2004. – № 2. 32. Baldwin R., Martin Ph. Two Waves of Globalisation: Superficial Similarities, Fundamental Differences // National Bureau of Economic Research, Working Paper Series. – 1999. – № 6904. 33. Bangkok Declaration: Global Dialogue and Dynamic Engagement // UNCTAD.DOC. – TD/387. – 2000, 18 February. 34. United Nations Millennium Declaration // UN Document, A/RES/55/2. 35. Beck U, Giddens

A, Lash S. Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. – Stanford, 1994. 36. Beck U. Risk Society, Toward a New Modernity. – London, 1992. 37. Bordo M. Historical Perspective on Global Imbalances // NBER Working Paper Series. – 2005. – № 11383. 38. Currie A. Ganging up against the big boys // Euromoney. – 2000, October. 39. Felsenstein D., Schamp E., Shachar A. (eds). Emerging Nodes in the Global Economy. – Dordrecht, 2002. 40. Global deal for sustainable development // Review of OECD Forum. – 2001, November. 41. Hirst P., Thompson G. Globalization in Question: International Economic Relations and Forms of Public Governance // Hollingsworth, J. Rogers, R. Boyer (eds.). Contemporary Capitalism: The Embeddedness of Institutions. – Cambridge; New York, 1997. 42. Lopez – Cordova E., Meissner Ch. Globalization of Trade and Democracy, 1870-2000 // NBER 43. Working

Paper Series. – 2005. – № 11117. 44. Ohmae K. The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy. – N.Y., 1990. 45. Report of the International Conference on Financing for Development, Monterrey, Mexico, 18-22 March 2002 // 46. Sassen Saskia. Global Financial Centers // Foreign Affairs. – 1999, January/February. 47. Ten Days in Johannesburg: A Negotiation of Hope. Ed. by Chris Spence. – Struik Press/UNDP, 2004. 48. United Nations Millennium Declaration // UN Document, A/RES/55/2/49. World Economic Outlook: A Survey by the Staff of the International Monetary Fund. – 1997, May. – p. 45. 50. Y2K Aftermath – Crisis Averted Final Committee Report // The US Senate Special Committee on the Year 2000 Technology Problem. – <http://www.senate.gov/y2k/> 51. Global Compact Quarterly. – 2005, October. – Vol. 4.

Надійшла до редколегії 15.12.05

О. Ступницький, канд. екон. наук, О. Кудінович, асп.

РІВЕНЬ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ

Присвячено аналізу практики використання принципів корпоративного управління в організаційній структурі акціонерних компаній України та особливостям впровадження міжнародно визнаних моделей підприємств корпоративних форм власності.

Article is devoted the corporate governance analysis level of Ukrainian's companies under planning and realizing corporate investment strategy, using competitive and comparative advantages.

У сучасних високорозвинених країнах Заходу вже чітко визначені основи системи відносин між головними діючими особами корпоративного "спектаклю" (акціонерами, менеджерами, директорами, кредиторами, співробітниками, постачальниками, покупцями, державними службовцями, окремими суспільними групами, неурядовими організаціями тощо). Така система створюється для вирішення трьох основних задач корпорації: забезпечення її максимальної ефективності, залучення інвестицій, виконання юридичних і соціальних зобов'язань. Повноцінна теорія корпоративного управління почала формуватися лише у 80-ті рр. минулого століття. Фактично, у ХІХ ст. двигуном економічного розвитку було підприємництво, у ХХ ст. – менеджмент, а в ХХІ ст. ця функція переходить до корпоративного управління. В останні роки зріс інтерес до проблем корпоративного управління і в країнах, що стали на шлях побудови ринкових економік.

Із бурхливим розвитком акціонерних товариств в Україні проблеми корпоративного управління заслуговують все більшої уваги з боку вчених-економістів та економістів-практиків. Уперше в Україні у 1999 р. Міжнародною фінансовою корпорацією був опублікований посібник "Управление акционерным обществом (корпоративное управление в Украине)". За останні п'ять років вийшли з друку підручники та навчальні посібники українських авторів В. Євтушевського, Д. Задихайло, О. Кібенко, Г. Назарова, З. Шершньової, С. Оборської, Г. Козаченка та ін. Проте вони містять загальнотеоретичні концептуальні основи корпоративного управління: права і обов'язки акціонерів, наглядової ради, ревізійної комісії акціонерних товариств; здійснення управлінського та бухгалтерського обліку, фінансового менеджменту. У цій статті автори проаналізують практику корпоративного управління в українських акціонерних компаніях під кутом зору конкурентних переваг і їх інвестиційної привабливості – основних компонентів, що визначають рівень "ринкової зрілості" цих суб'єктів приватної власності [1–5; 9].

Сьогодні дедалі більше українських компаній планують залучення зовнішнього капіталу, без якого вже неможливо увявити подальший розвиток бізнесу. Це потребує проведення оцінки вартості компанії, тобто її здатності окупити вкладені кошти і забезпечити прибутки акціонерам [6; 7]. Традиційно потенціальні інвестори оцінюють вартість компанії за фінансовими показниками: доходи, витрати, запаси, борги, робочий капітал тощо. Однак, окрім суто фінансових складових, існують і інші чинники, що впливають на оцінку вартості компанії

інвесторами. Згідно із дослідженням, проведеним відомою консалтинговою компанією McKinsey & Company (Global Investor Opinion Survey) у 2002 р., рівень корпоративного управління є найважливішим питанням для інвесторів під час прийняття інвестиційних рішень. Інвестори, які брали участь у дослідженні, стверджують, що надають питанням корпоративного управління такого ж великого значення, як і фінансовим показникам діяльності компанії. Більшість інвесторів готові заплатити більшу ціну за пакет акцій компанії, яка продемонструє високий рівень корпоративного управління. Ці "премії" становлять 12–14 % у Північній Америці та Західній Європі, 20–25 % – в Азії та Латинській Америці та понад 30 % – у Східній Європі та Африці. Як зазначено в дослідженні, понад 60 % інвесторів заявили, що уникатимуть компанії з низьким рівнем корпоративного управління, а 30 % інвесторів – країні з такими компаніями [12].

Фінансова криза 1997–1998-х рр., корпоративні скандали, пов'язані з перекрученням фінансової інформації крупними компаніями у США також у черговий раз підтвердили актуальність та необхідність приділяти більшу увагу корпоративному управлінню, створенню ефективних механізмів, які б забезпечували захист інтересів інвесторів. Відповідальність перед інвесторами за результати діяльності компанії несуть менеджери. Належна система корпоративного управління дозволяє інвесторам бути впевненими в тому, що їх інвестиції розумно використовуються керівництвом компанії для розвитку фінансово-господарської діяльності, а отже, збільшується вартість частки участі інвесторів в акціонерному капіталі компанії. У свою чергу, належне корпоративне управління не обмежується виключно відносинами між інвесторами та менеджерами, а передбачає врахування законних інтересів та активну співпрацю із зацікавленими особами, які мають легітимний інтерес у діяльності компанії, – працівниками, споживачами, кредиторами, державою, громадськістю та ін. Це пов'язано з тим, що компанія не може існувати незалежно від суспільства, в умовах якого вона працює, і кінцевий успіх її діяльності залежить від внеску всіх зацікавлених осіб.

Одним із головних чинників, який впливає на успішну діяльність компанії, є можливість її доступу до інвестиційного капіталу. Водночас компанії не можуть розраховувати на довіру інвесторів та надходження зовнішнього фінансування, якщо вони не вживають заходів щодо запровадження ефективного корпоративного управління, а саме: належного захисту прав інвесторів, надійної сис-